

KADI BURHÂNEDDİN

(ö. 800/1398)

Kendi adıyla anılan devletin kurucusu,
âlim ve şair.

3 Ramazan 745'te (8 Ocak 1345) doğdu; asıl adı Ahmed olup dönemin Kayseri kadısı Şemseddin Muhammed'in oğludur. Muhtemelen VII. (XIII.) yüzyılın başlarında Hârizm'den göç ederek önce Kastamonu'ya, sonra Kayseri'ye yerleşen Oğuzlar'ın Salur boyuna mensup bir aileden gelmektedir; adı bilinen bütün cedlerinin kadı olduğu belirtilmektedir (Esterâbâdî, s. 42-47; a.e. [trc. Mürsel Öztürk], s. 52-56). Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in akrabası olan annesi, Anadolu Selçukluları'nın nüfuzlu simalarından Celâleddin Mahmud Müstevfî'nin oğlu Abdullâh Çelebi'nin kızıdır.

Burhâneddin Ahmed babasının sıkı gözetimi altında küçük yaşta öğrenime başladı; Arapça ve Farsça, lûgat, sarf, nahiv, hat, aruz, hesap ve mantık dersleri aldı. Ayrıca spora düşküncü; ata binmek, kılıç kullanmak ve ok atmak gibi faaliyetlerde bulunuyordu. 757 (1356) yılında babasıyla birlikte Dimaşk'a, iki yıl sonra da Kahire'ye gitti. Burada fıkıh, ferâiz, hadis ve tefsir öğrendi. Ardından akfî ve nakfî ilimlerde çağının önderi sayılan Kutbüddin er-Râzî'yi ziyaret maksadıyla Dimaşk'a geçti (1362) ve ondan bir buçuk yıl riyâzî ilimler ve ilâhiyyât okudu. On dokuz yaşında iken Dimaşk'tan hacca gitti. Buradan Anadolu'ya dönerken babası Şemseddin Muhammed'in Kuzey Suriye'de Maarre'de vefat etmesi üzerine bir yıl kadar Halep'te kalarak yine ilmî faaliyetlerde bulundu. 1364'te Kayseri'ye döndüğünde Eretnaoğlu Mehmed Bey tarafından şehrin kadılığına tayin edildi ve onun kızı ile evlendi. Kadılığı sırasında adaleti uygulama konusunda samimi çaba gösterdi. Vakıf gelirlerine sahip çıktı ve bu yerlerin amaç dışı kullanılmasını önledi.

1365 yılında Eretnaoğlu Mehmed Bey'in kendi emirlerinden Hacı Şadgeldi, Hacı İbrâhim ve Kılıcarslan tarafından öldürülmesi ülkede büyük karışıklıklara yol açtı. Bu olayda Kadı Burhâneddin de zan altında bulunmakla beraber onun rolü kesin olarak tesbit edilememiştir. Mehmed Bey'in yerine geçirilen on üç yaşındaki oğlu Alâeddin Ali Bey'in kabiliyetsizliği ve zayıf kişiliği sebebiyle kısa sürede devletin otoritesi sarsıldı ve her emir bir vilâyette kendi başına hareket etmeye baş-

ladı. 1375'te Karamanoğlu Alâeddin Bey Kayseri'yi ele geçirdi ve Alâeddin Ali Bey Sivas'a kaçtı. Kadı Burhâneddin önce Kayseri civarındaki çiftliğinde inzivaya çekil-diyse de daha sonra bazı devlet adamlarının yardımıyla Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan geri aldı. Böylece kadılığının yanında askerlik ve siyasetteki yeteneğini de kanıtlamış oldu. Bunun üzerine Alâeddin Ali Bey onu 780 Rebûlevvelinde (Hazaran-Temmuz 1378) vezirlik makamına getirdi. Kadı Burhâneddin, vezirliği sırasında beyliği tamamen kendi kontrolü altına almaya çalıştı. Alâeddin Bey bundan rahatsız oldu ve onun nüfuzunu kırmak istedi. Ancak mücadeleyi kazanan Kadı Burhâneddin idarî ve askerî yetkileri de ele geçirdi ve kendisine "melikü'l-ümerâ" unvanı verildi.

Vezirliği sırasında Kadı Burhâneddin halkın durumunu düzeltmek için büyük çaba gösterdi. Alâeddin Ali Bey'in ölümünden (1380) sonra halk meclisi onu ölen hükümdarın küçük yaştaki oğluna nâib tayin etmek istediysede kendisinin çekinmesi üzerine bu görev Türkmen Beyi Kılıcarslan'a verildi. Ancak Kılıcarslan'ın idaresinden memnun olmayanlar Kadı Burhâneddin'i tam yetkiyle devletin başına geçirmeyi düşündüler. Bu sırada Kadı Burhâneddin, Alâeddin Ali Bey'in dul karısıyla evlenen Kılıcarslan'ın kendisine bir suikast hazırlığı içinde olduğunu öğrendi ve erken davranıp onu öldürdü (14 Zilkade 782/9 Şubat 1381). Bu olayın ardından toplanan halk meclisi Kadı Burhâneddin'i haklı buldu ve kendisini Alâeddin Ali Bey'in oğluna nâib tayin etti. Kadı Burhâneddin, daha sonra başlıca rakibi olan Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi'yi saf dışı bıraktı ve Sivas'ta hükümdarlığı ilân etti (783/1381), adına hutbe okutup para bastırdı; arkasından da Anadolu, Suriye ve Irak'taki sultan ve emirlere elçiler gönderip saltanatını bildirdi. Böylece Eretnaoğulları Beyliği'ne son veren Kadı Burhâneddin hâkimiyet sahasını genişletmek için Karamanoğulları, Memlükler, Osmanlılar ve bazı beyliklerle savaştı (aş. bk.).

Kadı Burhâneddin, Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük Osman Bey'le yaptığı savaşta esir düştü. Karayülük Osman Bey yanında Kadı Burhâneddin olduğu halde Sivas önlerine geldi ve şehrin teslim edilmesini istedi; ancak halk buna yanaşmadı. Bunun üzerine Kadı Burhâneddin, serbest bırakılması durumunda Kayseri ve civarını Akkoyunlular'a bırakabileceğini söyledi. Ancak Karayülük bu teklifi kabul etmedi ve Sivas surlarının önünde onun

başını kestirdi (muhtemelen Zilkade 800/ Temmuz 1398). Kabrinin nerede olduğu hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakta, ancak Sivas'taki Kadı Burhâneddin Türbesi denilen yere gömüldüğü sanılmaktadır. Sivas halkı tarafından hâlâ ziyaret edilen türbe (Üçer, TK, XXIV/265 [1985], s. 350-352) bugün harap durumdadır ve mezar taşları Gökmredrese'de muhafaza edilmektedir.

Nâibliği dışında on yedi yıl hüküm süren Kadı Burhâneddin, Timur'un kendisinden çekindiği devrin önemli hükümdarlarından biridir. Kaynaklar onu sağlam karakterli, yetenekli, âlim, âdil, zeki, ilim adamlarını himaye eden, aynı zamanda iyi bir asker ve cesur bir hükümdar olarak tanıtmaktadır. İçinde bulunduğu şartlar sebebiyle devletin askerî ve mülkî yetkilerini kendi elinde toplamıştı. Seferlerden sonra ele geçirdiği yerlerde imar faaliyetlerine girişmiş, ekonomik hayatı canlandırmak için gerekli tedbirleri almıştı. Yollarda güvenliğin sağlanmasına büyük önem verir, yeni vergiler koymaktan çekinirdi. Esterâbâdî, özel bir tarih mahiyetindeki *Bezm ü Rezm* adlı eserini onun emriyle yazmıştır.

Eserleri. 1. *İksirü's-sa'âdât fî esrârî'l-'ibâdât*. 798'de (1395-96) tamamlanan eser ibadetlerin hikmetleri hakkında olup Kadı Burhâneddin'in akfî ve nakfî ilimlerdeki zengin birikimini gösterir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1658). 2. *Tercihü't-Tavzîh* (*Hâşiye 'ale't-Telvîh*). Sadruşşerîa'nın *et-Tavzîh* adlı eserini tenkit amacıyla Sa'deddin et-Teftâzânî'nin kaleme aldığı *et-Telvîh ilâ keşfi hâkâ'iki't-ten-kîh* adlı kitaba cevap mahiyetinde bir hâşiyedir. Kadı Burhâneddin, 10 Şâban 798'de (19 Mayıs 1396) yazmaya başladığı eserini 4 Şâban 799'da (3 Mayıs 1397) tamamlamıştır (Râgıb Paşa Ktp., nr. 831; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 588). 3. *Divan* (aş. bk.).

BİBLİYOGRAFYA :

Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, bk. İndeks; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, I, 344; Rıdvan Nâfiz - İsmail Hakkı, *Sivas Şehri*, İstanbul 1346/1928, s. 77-92, 154-155; Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Deurinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, bk. İndeks; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Sultanı Kadı Burhânettîn*, Eskişehir 1964; Ali Alpaslan, *Kadı Burhâneddin Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara 1977, s. XLIX-LI; Halil Edhem [Eldem], *Kayseri Şehri*, Ankara 1982, s. 143-146; a.mlf., "Sivas Sultanı Kadı Burhâneddin Nâmına Kayseri'de Bir Kitâbe", *TOEM*, III/16 (1328/1912), s. 1017-1023; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1989, II, 36-239; Ahmed Tev-

hid, "Kadı Burhâneddin", *TOEM*, V/26 (1330/1914), s. 106-109; V/27 (1330/1914), s. 178-182; V/28 (1330/1914), s. 234-241; V/29 (1330/1914), s. 296-307; V/30 (1330/1914), s. 346-357; V/31 (1331/1915), s. 405-409; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti", *TTK Belleten*, XXXII/126 (1968), s. 161-189; a.mlf., "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhâneddin Ahmed", a.e., s. 191-245; Müjgan Üçer, "Kadı Burhâneddin Ahmed'in Ölümü ve Türbesiyle İlgili Menkıbe ve İnanışlar", *TK*, XXIV/265 (1985), s. 343-352; a.mlf., "Kadı Burhâneddin Ahmed Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Bilge*, sy. 18, Ankara 1998, s. 34-39; Yunus Apaydın, "Kadı Burhâneddin'in Tercihü't-Tavzih Adlı Eseri", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1995, s. 33-45; Mirza Bala, "Kadı Burhâneddin", *İA*, VI, 46-48; J. Rypka, "Burhân al-Dîn", *EL* (İng.), I, 1327-1328; Kemal Göde, "Eretnaoğulları", *DİA*, XI, 295-296.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti. Kadı Burhâneddin, XIV. yüzyılda Türk edebiyatının gelişmesinde önemli katkıları bulunan bir şair olmakla birlikte Osmanlı sınırları dışında yaşadığından Osmanlı kaynaklarında kendisine pek yer verilmemiştir. Taşköprizâde, Hoca Sâdeddin Efendi ve Kâtib Çelebi, Kadı Burhâneddin'in tanınmış bir şair olduğunu söylemekle yetinirken Osmanlı tezkire müellifleri ondan hiç bahsetmemiştir.

Kendine has bir lirizm içinde aşıkane şiirler yazan Kadı Burhâneddin duyguyu yüklü şiirlerinde Fuzûlî'yi; renk, pırıltı ve samimiyette Bâkî'yi andırır. Onun en orijinal yanı sevgilinin saç, kaş, kirpik, göz, yüz, ağız gibi güzellik unsurlarını çok sık kullanmasıdır. Hemen her şiirine bu unsurlarla başlayan şairin edebî sanatlar içinde daha çok teşbih, tevriye ve cinasa yer verdiği görülmektedir. Kadı Burhâneddin'in şiirlerinde mücadelelerle geçen hayatının yansımalarına da rastlanır. Bu tip şiirlerinde onun savaşı, cesur ve haşin tavrı dikkat çekmektedir. "Sûfilerin dileği mihrâb namaz / Er kişinin arzusu meydan olur" beyti onun bu tavrına bir örnek teşkil eder. İran mitolojisi ve astrolojiden gramer, mûsiki ve tasavvuf terimlerine kadar farklı alanlara ait terimleri şiirlerine ustaca yerleştiren şair daha çok dünyevî konulara rağbet etmiş, dinî konulara ise az yer vermiştir.

Tasavvufî konuları işleyen gazeller de yazan Kadı Burhâneddin'in gayb, şühûd, cezaze, tecellî, cem' gibi tasavvuf terimlerini yerinde ve doğru olarak kullandığı, sevgiliye ait güzellik unsurlarını tasavvufî açıdan değerlendirdiği görülmektedir. Şair, İslâm öncesi Türk şiir türlerinden biri

olan tuyuğun Anadolu'ya taşınmasında bir köprü vazifesi görmüş, eski tuyuğ tarzına hâkim olan hikmet anlayışını tasavvufî gelenekle birleştirerek devam ettirmiştir.

Kadı Burhâneddin sûfî olmamakla birlikte tasavvufa yabancı da değildir. Onun, bizzat Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından yazılmış bir *Fuşûşü'l-hikem* nüshasını okuduktan sonra zâhir ve bâtın gözünün açılıp ilâhî nuru gördüğü (Esterâbâdî, s. 355), tasavvufa dair başka kitaplar da okuyarak bu konudaki bilgisini genişlettiği, sûfilere büyük saygı gösterdiği (a.g.e., s. 196) kaydedilmektedir. Ali Nihad Tarlan onun dört gazelini tasavvufî açıdan şerhetmiştir (bk. bibl.).

Enverî, Hâfiz-ı Şirâzî, Ömer Hayyâm gibi İranlı şairlerin etkisi altında kaldığı bilinen Kadı Burhâneddin'in aruzu iyi kullanmadığı görülmekteyse de bu husus o dönem Türk şairlerinin genel bir kusurudur. Ayrıca asker ve devlet adamı kimliği ön planda olan şairin vakit bulabildikçe şiir yazdığı da unutulmamalıdır. Şiirleri bir bütün olarak ele alındığında onun üstün bir şiir yeteneğine sahip olduğu ve Türk şiirinin gelişim sürecinde önemli yeri bulunduğu görülür. Türkçe'nin yanı sıra Farsça (Aynî, vr. 41^a) ve Arapça şiirler de yazan Kadı Burhâneddin'in *İksîrû's-sa'âdât fî esrârî'l-ibâdât* adlı eserinin sonunda üç Arapça şiiri yer almaktadır. Genelde şairin dili Eski Anadolu Türkçesi devresinin Azerî sahasına dahil edilmektedir. Bu dönemin dil malzemesi olarak günümüze ulaşan sayılı eserlerden biri olan divanı bu açıdan önem taşımaktadır.

Kadı Burhâneddin divanının bilinen tek nüshası, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçili-

ği'nde çalışan Thomas Fiott Hughes'in kitapları arasında Londra'ya götürülmüş olup halen British Museum'da bulunmaktadır (Or., nr. 4126). Kadı Burhâneddin'in hattatlarından Halîl b. Ahmed tarafından 796 (1393-94) yılında istinsah edilen bu nüsha hareketli olup güzel bir Selçuklu neshiyle yazılmıştır. Baş tarafı tezhipli, sayfaları cetvellidir. Gazeller (s. 1-581), rubâiler (s. 582-585) ve tuyuğlardan (s. 586-608) meydana gelen divan 1300'ün üzerinde gazel, yirmi rubâi ve 115 tuyuğ ihtiva etmektedir. Divan klasik tertipte düzenlenmemiş, şiirler muhtemelen yazılış sırasına göre dizilmiştir. Kadı Burhâneddin şiirlerinde mahlas kullanmamıştır. Divanla ilgili ilk çalışma 1895 yılında Rus şarkiyatçısı P. Melioransky tarafından yapılmış, bu çalışmada yirmi rubâi ve on iki tuyuğ Rusça'ya çevrilip yayımlanmıştır. Daha sonra Elias John W. Gibb şairin edebî kişiliği üzerinde durarak şiirlerinden örnekler vermiştir. F. F. Godsell de dört gazelle rubâi ve tuyuğların tamamını Cenab Şahabeddin'in önsözüyle birlikte neşretmiştir (İstanbul 1922). Divanın tipki basımı Türk Dil Kurumu (İstanbul 1944), ilmi neşri ise Muharrem Ergin (İstanbul 1980) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ali Alparslan'ın *Kadı Burhâneddin Divanı'ndan Seçmeler* adlı eseri (Ankara 1977) şair hakkında geniş bir inceleme, açıklamalarıyla birlikte 100 gazel, yedi rubâi ve on sekiz tuyuğ ihtiva etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kadı Burhâneddin Divanı (nşr. Muharrem Ergin), İstanbul 1980; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 196, 355; Aynî, *İkdü'l-cümân*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2395, vr. 41^a; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 443-444; Hoca Sâdeddin, *Tacü't-*

Kadı
Burhâneddin
divanının
ilk iki sayfası
(Londra British
Museum,
Or., nr. 4126)

